

Бібліографічна робота у ракурсі історії

За свою 200-річну історію Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна надрукувала більш, ніж 400 видань. Серед них – покажчики, орієнтовані на допомогу вивченню історії університету з актуальних наукових проблем, що розробляються вченими вузу, покажчики, що розкривають фонди бібліотеки, рекомендаційні посібники на допомогу навчальному процесу та самоосвіті.

Початок бібліографічної роботи в бібліотеці пов'язаний зі створенням бібліографічних посібників: спочатку це були, в основному, друковані каталоги, що розкривали фонд бібліотеки, бюлетені нових надходжень і друковані каталоги пожертвувань Харківському університету. Найвизначнішим серед покажчиків XIX століття є "Указатель книг и брошюр, напечатанных в Харькове с 1806 по 1879 год" (Х., 1890), складений помічником бібліотекаря Г.С. Чириковим.

У першій половині XX століття створювалися, в основному, зведені покажчики надходжень зарубіжних наукових періодичних видань. Після Великої Вітчизняної війни завдяки директору бібліотеки Л.І. Гуревичу та завідувачу науково-бібліографічного відділу Х.С. Наделю була налагоджена плідна робота щодо створення системи бібліографічних покажчиків. Серед укладачів були такі фахівці, як М.Г. Швалб, Е.С. Беркович, В.К. Мазманьянц, В.Г. Мухіна, Р.А. Ставинська, В.А. Станішевський та інші. Саме вони заклали основи харківської університетської школи бібліографів.

Особливо варто сказати про

відомого харківського бібліографа Михайла Григоровича Швалба (1926-1995). Він був не тільки автором понад 150 бібліографічних робіт, випусковим редактором усієї продукції бібліотеки університету (за роки його роботи було видано понад 400 видань), але і теоретиком вузівської та галузевої бібліографії. Усі видання вищого навчального закладу (ВНЗ) він умовно розділив на 4 блоки:

1. Науково-допоміжні покажчики, спрямовані на допомогу вивченню **історії університету**.

2. Науково-допоміжні покажчики з **актуальних наукових проблем**, що розробляються вченими вузу.

3. Покажчики, що розкривають **фонди бібліотеки**.

4. Рекомендаційні посібники **на допомогу навчальному процесу та самоосвіті**.

Покажчики першого блоку можна віднести до краєзнавчої бібліографії. У роботі бібліографічного відділу бібліотеки вищого навчального закладу вона складається з підготовки біобібліографій вчених, покажчиків з історії вузу, його періодичних видань тощо.

Серед покажчиків цього напрямку, виданих бібліотекою, велику

групу утворюють біобібліографічні праці, присвячені відомим діячам України та вченим Харківського університету. Таких за роки існування бібліотеки було видано більше ста. Найвизначнішими з них є біобібліографічні покажчики, присвячені відомим особам: великому українському філософу Г.С. Сковороді (у 1972 р. бібліотекою видано перший в СРСР фундаментальний покажчик праць мандрівного філософа); засновнику Харківського університету В.Н. Каразіну; провідним вченим, професором Харківського університету (астроному М.П. Барабашову, історику Д.І. Багалію, засновникам природоохоронного руху В.В. Станчинському і С.І. Медведєву, видатному українському бібліотекознавцю, директору університетської бібліотеки К.І. Рубинському та багатьом іншим).

З 1995 року почав видаватися "Биобиблиографический словарь ученых Харьковского университета". Перший том, присвячений ректорам університету, Українська бібліотечна асоціація визнала кращим бібліографічним посібником 1995 року в Україні.

Серед посібників, що розкривають зміст наукових періодичних видань вузу, слід назвати систематичні покажчики до "Записок...", "Учених записок...", "Вестника" ("Вісника"), видань наукових товариств університету: історико-філологічного, математичного, дослідників природи, наукової медицини і гігієни, фізико-хімічних наук.

Побачила світ серія покажчиків з історії університету та його підрозділів: Центральної наукової бібліотеки, кафедр університету, Харківського історико-філологічного товариства.

Особливу групу бібліографічних посібників складають тематичні покажчики, що відбивають наукову продукцію окремих кафедр і установ: кафедри генетики і цитології, кафедри історіографії, джерелознавства й археології, обсерваторії, Інституту хімії та ін. Видавалися також бібліографії праць вчених університету за різними темами: охорона природи, високомолекулярні комплексні сполуки,

історія давнього світу, слов'янознавство, шевченкознавство в Харківському університеті та багато інших.

Серед посібників, що розкривають фонди бібліотеки, особливої уваги заслуговують ті, що описують рідкісні видання. Помітною подією стало видання каталогу "Инкунабулы Центральной научной библиотеки Харьковского университета" (Х., 1962). Зараз створена його електронна версія, перероблена і доповнена анотаціями українською та англійською мовами, а також фотографіями інкунабул. Нещодавно вийшов з друку каталог "Грецькі рукописи XIV-XVIII ст.: 3 фондів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна" (Х., 2003), підготовлений спільно з викладачами університету, який містить у собі опис 24 рукописів та їх фотографії.

Було видано понад сто рекомендаційних посібників на допомогу навчальному процесу і самоосвіті: з вивчення та методики викладання окремих дисциплін, для підвищення рівня бібліографічної культури.

На початку 1990-х років відбулися зміни щодо видавничої діяльності бібліотеки, пов'язані з економічними проблемами перехідного періоду в Україні. Кількість покажчиків різко скоротилася; праці, підготовлені до друку, не могли бути опубліковані. Виходили з друку тільки ті видання, що фінансувалися факультетами та кафедрами-замовниками.

До 200-річчя Харківського університету готується до друку фундаментальний покажчик "Історія Харківського університету", що включає близько 7700 джерел. Підготовлено друге, доповнене видання першого тому "Биобиблиографического словаря ученых Харьковского университета", присвяченого ректорам. Готові до видання і укладені разом з істориками університету біобібліографічні словники: "Вихованці Харківського університету" і "Почесні члени Харківського університету".

Ці посібники, як і вся бібліо-

графічна продукція бібліотеки університету, преставлені на сайті бібліотеки в електронному вигляді та доступні для багатьох користувачів, що стало певною альтернативою друкованим виданням.

Готується до друку монографія "Бібліотека Харківського університету за 200 років її існування (1804-2004)". У цій роботі з найбільшою повнотою відбито історію Центральної наукової бібліотеки з часу її утворення і дотепер. Крім основної частини, монографія містить біографічний словник директорів бібліотеки і покажчик бібліографічних праць співробітників бібліотеки (489 назв).

Бібліографи беруть участь у підготовці матеріалів для "Енциклопедії сучасної України". Зібрані відомості майже про 100 вчених університету. Центральна наукова бібліотека буде представлена в енциклопедії двома статтями: "Історія бібліотеки Харківського університету" і "Рубинський Костянтин Іванович – видатний український бібліотекознавець" (автор Н.М. Березюк).

Бібліографи виконують різноманітні довідки за будь-яким запитом, що надходить від різних категорій читачів: студентів, викладачів, ректорату, міської й обласної адміністрації, різних установ Києва й інших міст України, а також поштових запитів громадян не тільки України, але й інших країн світу. Для ведення пошуку використовуються як традиційні, так і електронні джерела інформації. Великою допомогою, крім фондів і численних картотек (традиційних і електронних), усіх видів покажчиків, стали останнім часом бази даних на CD-ROM, а також інформаційні можливості Інтернет-ресурсів.

Слід додати, що тепер, коли Харківський університет, як і інші вищі навчальні заклади України, увійде до Болонського процесу – а той вимагає підвищення самостійної роботи студентів – роль бібліографії в учбовому процесі вузів буде зростати.